

УДК 343.575:343.237:343.9.02

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>

РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ

Вознюк А.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3352-5626>*

Будік І.М.,

*аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-8590>*

Вознюк А.А., Будік І.М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

У статті досліджено особливості притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, призначення їм покарання, укладення з ними угод про визнання винуватості, а також застосування звільнення від покарання та його відбування.

За результатами вивчення вироків, винесених упродовж 2008–2022 рр., встановлено досить значну частку злочинів, учинених злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – близько 40 %. Наведено аргументи щодо ймовірного пояснення цього факту. Винесення виправдувальних вироків щодо 13,6 % підсудних відбулося через недоведення правозастовними органами вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

Аналіз результатів призначення позбавлення волі на певний строк свідчить про те, що 51,4 % засуджених призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України), а 92,7 % засуджених покарання призначається або в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України, або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією цієї статті. Досить часто з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості (57,1 %). Починаючи з 2017 р., ці угоди укладено із 95,2 % засуджених. Майже 40 % засуджених реально не відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки їх звільняють від відбування покарання з випробуванням. Водночас, обов'язки, які покладаються на звільнених, не завжди сприяють виправленню чи перевихованню засуджених. Висловлено пропозиції щодо розв'язання цих проблем.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; злочинна організація; організована злочинність; співучасть; запобігання кримінальним правопорушенням; протидія кримінальним правопорушенням; покарання; призначення покарання; угода про визнання винуватості; звільнення від відбування покарання з випробуванням; конфіскація майна; позбавлення волі; штраф; наркотики; засуджений.

Vozniuk A., Budik I. Implementation of criminal responsibility of members of criminal organizations for crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors.

The article examines the peculiarities of bringing members of criminal organizations to criminal liability for crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and pre-

cursors, assigning them punishment, concluding plea agreements with them, as well as applying exemption from punishment and serving it.

According to results of the study of sentences handed down during 2008–2022, a fairly significant share of crimes committed by criminal organizations in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors was established – about 40%. Arguments are given regarding the probable explanation of this fact. Acquittals were issued for 13.6% of the defendants due to the failure of law enforcement agencies to prove that a person committed the crime provided for in Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine.

The analysis of the results of imprisonment for a certain period of time shows that 51.4% of convicts are sentenced to a milder punishment than provided by law (with the application of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine), and 92.7% of convicts are sentenced to either the minimum possible punishment within the sanction of Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, or even lower than the lowest limit established by the sanction of this article. Quite often, plea agreements are concluded with such subjects (57.1%). Since 2017, these agreements have been concluded with 95.2% of convicts. Almost 40% of convicts actually do not serve a prison sentence for a certain period of time, because they are released from serving a probationary sentence. At the same time, the duties imposed on those released do not always contribute to the correction or re-education of convicts. Proposals for solving these problems are made.

Key words: criminal responsibility; crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors; criminal organization; organized crime; complicity; prevention of criminal offenses; combating criminal offenses; punishment; appointment of punishment; plea agreement; exemption from serving a probationary sentence; confiscation of property; imprisonment; fine; drugs; condemned.

Постановка проблеми. Протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні завжди залишалася в центрі уваги правоохоронців. Особливу стурбованість викликає кримінально протиправна діяльність учасників злочинних організацій, яка серйозно впливає не лише на рівень забезпечення населення наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами, але й формування пропозиції на цю категорію заборонених речовин. Шкода від вживання наркотиків очевидна і неодноразово доведена медичними, психологічними та соціальними дослідженнями. Водночас злочинна організація – це така форма співучасті, яка дозволяє максимально ефективно організувати незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів не лише на території України, але й за її межами. Сучасні злочинні організації, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, мають високий рівень мобільності та конспірації, корупційні зв'язки у судових і правоохоронних органах, транснаціональний характер, використовують новітні технології виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Це суттєво ускладнює виявлення та документування такої категорії кримінально протиправних діянь, а також запобігання їм.

Стан опрацювання проблематики. Пошук шляхів протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів слугував предметом дискусій у працях А.М. Бабенка, Ю.В. Бауліна, В.А. Бублейникова, В.І. Борисова, В.В. Василевича, В.В. Голіни, О.П. Гороха, О.М. Джужі, Л.В. Дороша, І.О. Доброреза, В.І. Женунтія, О.Г. Колба, О.М. Костенка, О.Г. Кулика, О.М. Литвинова, А.А. Музики, О.В. Наден, Є.С. Назимка, Д.Й. Никифорчука, І.В. Однолько, В.І. Осадчого, Г.І. Піщенко, Е.В. Расюка, А.В. Савченка, О.М. Стрільціва, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна та ін.

Попри значні досягнення вчених у розробленні зазначеної проблематики, чимало питань залишилися невирішеними. Це позначається на ефективності запобігання діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та зумовлює потребу у пошуку шляхів вдосконалення зазначеного напряму правоохоронної діяльності. Зокрема заслуговують на увагу питання реалізації кримінальної відповідальності цих співучасників.

Метою статті є дослідження особливостей притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, призначення їм покарання, укладення з ними угод про визнання винуватості, а також застосування звільнення від покарання та його відбування.

Виклад основного матеріалу. У правничій науці вироблено низку концепцій, у межах яких ретроспективну кримінальну відповідальність тлумачать як: покарання; реалізацію санкції; захід державного примусу; реакцію суспільства на правопорушення; обов'язок перетерпіти негативні наслідки; примусово виконуваний обов'язок; обов'язок дати звіт; правовідносини; осуд. Тому природно, що в юридичній літературі існують різні підходи до визначення кримінальної відповідальності, які, з огляду на складність і багатогранність цього соціально-правового наслідку вчиненого злочину, не варто протиставляти один одному [1, с. 164–165].

Кримінальну відповідальність як явище об'єктивної дійсності слід розглядати у двох аспектах – як процес та як результат. Кримінальна відповідальність як процес означена певними стадіями розвитку, серед яких виникнення кримінальної відповідальності, притягнення до кримінальної відповідальності, настання (реалізація) кримінальної відповідальності, припинення кримінальної відповідальності [1, с. 163, 166; 2, с. 235; 3, с. 144–147].

Кримінальна відповідальність реалізується завдяки державному примусу та передбачає застосування до винного заходів кримінально-правового впливу, так чи інакше пов'язаних з обмеженням його прав і свобод [4, с. 134].

Сучасний стан вчинення досліджуваних деліктів. Важливе значення для дослідження проблем реалізації кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів має Єдиний державний реєстр судових рішень, який містить необхідну інформацію.

За результатами пошуку в ньому виявлено 118 вироків, винесених упродовж 2008–2022 рр., у яких засуджено учасників злочинних організацій за ст. 255 КК України та іншими статтями цього Кодексу.

47 вироків (39,8 %), винесених за вказаний період у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Черкаській областях та м. Києві, стосувалися 81 підсудного, дії яких органами досудового розслідування попередньо кваліфіковано як злочини учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вказані злочинні організації діяли на території України з 2006 р. до 2022 р.

На підставі вищезазначеного можна припустити, що близько 40 % вироків винесено щодо учасників злочинних організацій, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Однак чи означає це, що близько 40 % злочинних організацій спеціалізуються саме на цій категорії злочинів?

Зазначені дані не можуть бути безспірним доказом того, що в Україні найбільше злочинних організацій спеціалізуються саме на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Вони можуть не відображати реального стану вчинення злочинів у цій сфері. Це обумовлене насамперед тим фактом, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень за ст. 255 КК України можна знайти не усі вирoki [5, с. 200].

Значна частка вироків щодо учасників злочинних організацій, які вчиняли кримінально-противні діяння у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, може бути обумовлена, насамперед, наявністю спеціальних підрозділів правоохоронних органів з протидії організованим злочинності та наркообігу. Нині в Україні функціонує Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України (ДСР НП України). До цього функціонували Управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (УБОЗ), Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків (УБНОН) та Департамент боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України (ДБН НП України).

Виправдані учасники злочинних організацій. У досліджуваних вироків 13,6 % осіб виправдано за ст. 255 КК України та 86,4 % осіб засуджено за цією статтею, а також іншими статтями КК України. Серед причин виправдання недоведення вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України [6; 7; 8].

Санкції статті 255 КК України. Дослідження реалізації кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів спонукає до розгляду питання про встановлення видів і розмірів покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

Аналіз санкцій кримінально-правової норми, передбаченої ст. 255 КК України, дає змогу окреслити їхні особливості. По-перше, санкції усіх частин статті є безальтернативними і містять лише один вид покарання – позбавлення волі на певний строк. По-друге, санкції кожної частини ст. 255 КК Укра-

їни є відносно визначеними, оскільки мають верхню та нижню межу покарання. Це надає можливість суду індивідуалізувати покарання шляхом вибору конкретного його розміру. По-третє, усі зазначені санкції є кумулятивними, оскільки передбачають можливість одночасного застосування окрім основного ще й додаткового покарання – конфіскації майна. По-четверте, зазначене додаткове покарання є обов'язковим.

Важливо порівняти санкції ст. 255 КК України в редакції Закону № 671-IX від 04.06.2020 з санкціями ст. 255 КК України в першій редакції цього Кодексу від 05.04.2001.

Порівняння редакцій санкцій ст. 255 КК України свідчить про те, що в новій редакції, тобто редакції Закону № 671-IX від 04.06.2020 санкцію значно посилено, зокрема шляхом збільшення мінімальної та максимальної межі позбавлення волі на певний строк за окремі суспільно небезпечні діяння, що охоплюються складом злочину, передбаченого цією статтею. Окрім того, нові санкції містять обов'язкове додаткове покарання – конфіскацію майна, якої в першій редакції цієї статті не було¹.

Водночас важливо відмітити, що мінімальна та максимальна межа позбавлення волі за найбільш поширене на практиці кримінально протиправне діяння, за яке найчастіше притягують до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій – участь в них, залишилася незмінною (п'ять та дванадцять років відповідно).

Покарання за ст. 255 КК України. За результатами аналізу 47 вироків, винесених упродовж 2008–2022 рр., за якими засуджено 70 учасників злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів встановлено, що більшій частині засуджених за ст. 255 КК України (51,4 %) призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України). Для порівняння у 2021 р. судова статистика свідчить, що лише 2 % з усіх засуджених призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК України [11]. Така ситуація піддає сумніву правомірність застосування у такій значній частині випадків ст. 69 КК України саме до учасників злочинних організацій.

В окремих випадках суди досить формально ставляться до умов застосування ст. 69 КК України, зокрема не звертають уваги на те, що наявність двох та більше пом'якшуючих обставин не є безумовною підставою для застосування ст. 69 КК України, а сукупність таких обставин повинна істотно знизити тяжкість вчиненого злочину (ВС/ККС у справі № 712/4384/20 від 27.04.2021).

Стаття 69 КК України щодо учасників злочинних організацій зазвичай застосовується у випадку укладення угоди про визнання винуватості та за наявності щирого каяття й активного сприяння розкриттю злочину, а також враховуючи інші обставини.

Унаслідок цього 98,6 % засудженим учасникам злочинних організацій за ст. 255 КК України призначено покарання у вигляді *позбавлення волі на певний строк*:

- від 1 до 2 років включно – 6 засуджених (8,7 %);
- від 2 до 3 років включно – 6 засуджених (8,7 %);
- від 3 до 4 років включно – 17 засуджених (24,6 %);
- від 4 до 5 років включно – 35 засуджених (50,7 %);
- від 5 до 6 років включно – 2 засуджених (2,9 %);
- від 6 до 7 років включно – 1 засудженого (1,5 %);
- від 7 до 8 років включно – 2 засуджених (2,9 %).

Аналіз результатів призначення позбавлення волі на певний строк свідчить про те, що 92,7 % учасників злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначається або в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті).

Одній особі (1,4 %) призначено покарання у вигляді штрафу.

Як додаткове покарання одній особі (1,4 %) призначено позбавлення спеціального звання та трьом особам (4,3 %) – конфіскацію майна.

Покарання за сукупністю статей. Більш суворим є *остаточне покарання* у вигляді позбавлення волі, *призначене* 68 (97,1 %) учасникам злочинних організацій *за сукупністю злочинів* шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим:

- від 1 до 2 років включно – (4,4 %);
- від 2 до 3 років включно – (4,4 %);
- від 3 до 4 років включно – (7,3 %);

¹ У попередніх дослідженнях на цю проблему зверталася увага [9; 10].

- від 4 до 5 років включно – (58,8 %);
- від 5 до 6 років включно – (14,7 %);
- від 6 до 7 років включно – (2,9 %);
- від 7 до 8 років включно – (1,4 %);
- від 8 до 9 років включно – (2,9 %);
- від 9 до 10 років включно – (1,4 %);
- від 10 до 11 років включно – (1,4 %).

У цьому випадку покарання в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті) призначено 74,9 % засуджених.

Окрім позбавлення волі до 45,7 % учасників злочинних організацій застосували конфіскацію майна, до 7,1 % – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, до 1,4 % – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, до 7,1 % – штраф.

Конфіскація здебільшого стосувалася всього майна, що належало засудженому на праві приватної власності.

Мали місце такі форми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – «позбавлення права займати посади, пов'язані з господарсько-фінансовою сферою строком на 1 рік», «позбавлення права обіймати посади в правоохоронних органах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки», «позбавлення права займати будь-які посади в державних установах строком на 3 роки».

Одну особу на підставі ст. 54 КК України позбавлено спеціального звання «капітан міліції».

Вивчення судової практики призначення покарання засудженим протягом 2007–2016 рр. за ст. 255 КК України засвідчило, що переважна більшість учасників злочинних об'єднань засуджена до покарань, які призначаються якщо не в мінімальних межах чи нижче їх, то в розмірах, що навіть не перевищують середньої міри покарання, встановленої в санкції статті. Такий стан здійснення правосуддя можна оцінювати по-різному. З огляду на результати вивчення наукової літератури, емпіричних досліджень, можна припустити, що покарання учасників злочинних об'єднань, засуджених в Україні, є занадто «м'яким». В окремих випадках призначені судами строки позбавлення волі явно не відповідають характеру та ступеню тяжкості вчинених злочинів. Це не узгоджується із неодноразово доведеною гіпотезою (яка фактично перетворилася на аксіому) про те, що групова та організована злочинність, зокрема терористичного спрямування, становить серйозну загрозу для суспільства в межах світового правопорядку [12, с. 805-806].

Розв'язати вищезазначені проблеми, виявлені під час аналізу результатів призначення покарання учасникам злочинних об'єднань, можна шляхом удосконалення спеціальних правил призначення покарання, які обмежуватимуть суддівський розсуд у необґрунтованому застосуванні занадто м'яких розмірів покарань [12, с. 806].

Види злочинів, за які притягують до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій. Усім учасникам злочинних організацій, що вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначено за сукупністю злочинів або вироків. Тобто цих суб'єктів визнають винними за ст. 255 та іншими статтями Особливої частини КК України.

Найчастіше їх притягують до кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (85,7 %); використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (10 %); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (8,6 %); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання прекурсорів (8,6 %); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (8,6 %); організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (7,1 %). Значно рідше їх засуджують за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів

чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (4,3 %); викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (2,8 %); схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (1,4 %); порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (1,4 %).

Аналіз цих емпіричних даних свідчить про те, що учасники злочинних організацій, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, окрім зазначених кримінально протиправних діянь вчиняють також інші кримінальні правопорушення, зокрема порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), проти власності (ст. 189, 190 КК України), господарської діяльності (209, 213 КК України), службової діяльності (ст. 364, 365 КК України), а також легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України) та незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Більшість цих злочинів вчиняється дуже рідко. Виключення становлять лише кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209 та 263 КК України, які становлять 8,6 % та 7,1 % відповідно.

Угода про визнання винуватості. З 57,1 % засуджених укладено угоду про визнання винуватості. Слід взяти до уваги той факт, що кримінальний процесуальний інститут угод з'явився лише в КПК України 2012 р., який набув чинності майже в кінці року – 20 листопада 2012 р. Водночас у вивчених вироках угоди вперше почали укладатися лише у 2017 р. Починаючи з 2017 р., угоди про визнання винуватості укладено із 95,2 % засуджених учасників злочинних організацій.

У 77,5 % випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Підстави для укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим з учасниками злочинних організацій, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, встановлені у ст. 469 КПК України.

Відповідно до змісту угоди, на особу покладається обов'язок в подальшому надавати допомогу органам досудового розслідування та суду в з'ясуванні тих обставин вчинення злочину, що мають істотне значення для повного його розкриття (щиро розповідати про час, місце вчинення злочину, його організаторів та інших співучасників тощо).

Дотримання цієї умови, зокрема забезпечується ст. 389-1 КК України, яка містить підстави притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання засудженим угоди про примирення або про визнання винуватості (карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років)¹.

Укладення угоди про визнання вини та виконання її умов свідчить про доцільність застосування кримінально-правового заохочення, однак найбільш складним є питання щодо його форми та змісту. Логічним варіантом розв'язання проблеми є запровадження диференційованого підходу до призначення узгодженого покарання залежно від обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, особи винного та результатів її позитивної посткримінальної поведінки. Такий підхід потребує передусім законодавчого закріплення правил призначення покарання за наявності та відсутності обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також їх комбінування в межах призначення покарання учаснику злочинного об'єднання. Надалі, ураховуючи такі правила, залежно від результатів активного сприяння виявленню, припиненню, розкриттю, розслідуванню злочинів, учинених у зв'язку зі створенням і діяльністю злочинних об'єднань, а також запобіганню їм на розсуд суду підсудному може бути призначене покарання в мінімальних межах санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, або його може бути звільнено від відбування покарання з випробуванням. Водночас такі положення потребують узгодження з усією системою кримінально-правового заохочення учасників злочинних об'єднань до позитивних посткримінальних дій [14, с. 25].

¹ Д.В. Каменський висловлює думку про те, що норма КК (ст. 389-1) про умисне невиконання угоди про примирення або про визнання невинуватості є проявом помилкової криміналізації та має бути виключена. Описані в ч. 3 ст. 476 КПК наслідки невиконання такої угоди цілком спроможні виконувати відновлювальну та компенсаторну функції в разі порушення засудженим вимог угоди. Практика призначення реального покарання на підставі обвинувального вироку, винесеного внаслідок порушення угоди, здатна забезпечити, з одного боку, повагу засудженого до умов угоди, а з іншого – гарантувати призначення судом більш суворого покарання в разі невиконання таких умов [13, с. 162].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням. 39,5 % учасників злочинної організації звільнено від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України)¹. Іспитовий строк в усіх випадках становив 3 роки. На засудженого покладалася така обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації та повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання. Значно рідше його зобов'язували не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Наведені дані свідчать про те, що майже 40 % засуджених учасників злочинних організацій реально не відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас обов'язки, які покладаються на звільнених від відбування покарання з випробуванням, не завжди сприяють виправленню чи перевихованню засуджених. Тому, безумовно, кримінально-правові норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням потребують удосконалення.

Висновки.

1. За результатами вивчення вироків, винесених упродовж 2008–2022 рр., встановлено досить значну частку злочинів, учинених злочинними організаціями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – близько 40 %. Ці дані свідчать про те, що такі делікти займають важливе місце у спеціалізації сучасних злочинних організацій, які функціонують на території України. Однак такі результати вивчення практики не можуть бути безспірним доказом того, що в Україні найбільше злочинних організацій спеціалізується саме на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Це обумовлено як певними проблемами виявлення усієї кількості відповідних вироків за вказаний період, так і наявністю спеціальних підрозділів правоохоронних органів з протидії організованій злочинності та наркообігу.

2. Виправдувальні вирoki, винесені за ст. 255 КК України щодо учасників злочинних об'єднань, які вчиняли злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (13,6 %), як пояснюють судді, обумовлені недоведенням правозастовними органами вчинення особою злочину, передбаченого ст. 255 КК України.

3. За результатами вивчення обвинувальних вироків встановлено, що 51,4 % засуджених призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (із застосуванням ст. 69 КК України).

Аналіз результатів призначення позбавлення волі на певний строк свідчить про те, що 92,7 % учасників злочинних організацій, що вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, покарання призначається або в мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України, або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції цієї статті (санкції частини цієї статті).

Порівняння покарання, призначеного за сукупністю злочинів цим суб'єктам, із санкцією ст. 255 КК України, свідчить про те, що стосовно 74,9 % засуджених воно призначається в мінімально можливих межах санкції цієї статті або навіть нижче від найнижчої межі, встановленої в цій санкції. Відтак, покарання за сукупністю злочинів 17,8 % учасників цих злочинних організацій є більш суворим, ніж призначене лише за ст. 255 КК України. Водночас під час призначення покарання за сукупністю злочинів 45,7 % учасників злочинних організацій отримали конфіскацію майна.

4. Такий стан здійснення правосуддя можна оцінювати по-різному. З огляду на результати вивчення наукової літератури, емпіричних досліджень, можна припустити, що покарання учасників злочинних об'єднань, засуджених в Україні, є занадто «м'яким». В окремих випадках призначені судами строки позбавлення волі явно не відповідають характеру та ступеню тяжкості вчинених злочинів. Це не узгоджується із неодноразово доведеною гіпотезою (яка фактично перетворилася на аксіому) про те, що групова та організована злочинність, зокрема терористичного спрямування, становить серйозну загрозу для суспільства в межах світового правопорядку.

Розв'язати вищезазначені проблеми, виявлені під час аналізу результатів призначення покарання учасникам злочинних об'єднань, можна шляхом удосконалення спеціальних правил призначення покарання, які обмежуватимуть суддівський розсуд у необґрунтованому застосуванні занадто м'яких розмірів покарань до однієї з найбільш небезпечних категорій злочинців.

5. Аналіз цих емпіричних даних свідчить про те, що учасники злочинних організацій, що спеціалізуються на злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів найчастіше притягують до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України (85,7 %),

¹ Для порівняння у 2021 р. судова статистика засвідчила, що 41,7% з усіх засуджених за різні кримінальні правопорушення звільнено від відбування покарання з випробуванням [11].

ст. 306 КК України (10 %), ст. 309 КК України (8,6 %), ст. 311 КК України (8,6 %), ст. 321 КК України (8,6 %). Мали місце випадки притягнення до кримінальної відповідальності також за ст. 305, 313, 315, 317, 320 КК України. І навпаки, жодного із зазначених суб'єктів не засуджено за ст. 308, 310, 312, 314, 316, 318, 319 КК України.

Засуджені учасники злочинних організацій вчиняли також порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), кримінальні правопорушення проти власності (ст. 189, 190 КК України), господарської діяльності (ст. 209, 213 КК України), службової діяльності (ст. 364, 365, 366 КК України) та незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Більшість цих злочинів вчиняється дуже рідко. Виключення становлять лише кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209 та 263 КК України, які становлять 8,6 % та 7,1 % відповідно.

6. Досить часто з такими суб'єктами укладають угоди про визнання винуватості (57,1 %). Водночас у вивчених вироках угоди вперше почали укладатися лише у 2017 р. Починаючи з 2017 р., угоди про визнання винуватості укладено із 95,2 % засуджених учасників злочинних організацій. У 77,5% випадків укладення таких угод до засуджених застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням.

7. Майже 40 % засуджених учасників злочинних організацій реально не відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки їх звільняють від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). Іспитовий строк в усіх випадках становив 3 роки. Водночас обов'язки, які покладаються на звільнених від відбування покарання з випробуванням, не завжди сприяють виправленню чи перевихованню засуджених. Це свідчить про те, що кримінально-правові норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням потребують удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Вознюк А.А., Дудоров О.О. Стадії кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 2, ч. 2. С. 164–172.
2. Вознюк А.А. Концептуальні засади звільнення від кримінальної відповідальності. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : II Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 січ. 2009 р.). Київ, 2009. С. 235–236.
3. Вознюк А.А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань ч. 3 ст. 2 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 144–147.
4. Богатирьов І., Савченко А. Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 133–137.
5. Будік І.М. Призначення покарання учасникам злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / упоряд. А.А. Вознюк, О.М. Шармар, О.А. Федоренко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 199–202.
6. Вирок Єнакіївського міського суду Донецької області від 21 листопада 2011 р. Справа № 1-64-11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/20149642>.
7. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 15 грудня 2014 р. Справа № 466/974/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42021045>.
8. Вирок Кіровоградського районного суду м. Кіровоград від 30 груд. 2015 р. Справа № 1109/5929/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54783278>.
9. Вознюк А.А. Покарання за злочини, пов'язані з створенням організованих груп і злочинних організацій та участю в них. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали підсумк. наук.-теорет. конф. наук. т-ва курсантів (Київ, 19 берез. 2015 р.): [у 2 ч.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. Ч. 1. С. 65–67.
10. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
11. Судова статистика. Звіт № 6 про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2021 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.

12. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
13. Каменський Д.В. Укладання угод про визнання винуватості у вчиненні економічних правопорушень: вітчизняний та американський підходи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Т. 4. №. 92. С. 152–166.
14. Вознюк А.А. Призначення покарання, узгодженого сторонами угоди, учасникам злочинних об'єднань (ст. 255, 257, 258³, 260 КК України). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 20–30.